

A börzsönyi palócoktól a moldvai csángókig

Halász Péter néprajzi munkássága*

Halász Péter tömör életrajza szerint az Agrártudományi Egyetemen kapott diplomát 1962-ben. Munkahelyei: Kiskunsági Állami Gazdaság sertéstelepi brigádvezető (1962–1964) Dömsödön, de már ott is néprajzi adatokat gyűjtött, Agrártudományi Egyetem műszaki ügyintéző (1964–1965), Agrárgazdasági Kutató Intézet tud. munkatárs, tud. főmunkatárs (1965–1992). Munkahelyi feladatköre elsősorban a sertésökonómiára, a termelőszövetkezetek történetére, a háztáji gazdaságok szerepére, valamint az elmaradt mezőgazdasági térségek fejlesztésére irányult. Ezek a kutatásai sok olyan ismeretet rögzítettek, amit ma már lehetetlen lenne összegyűjteni és messzemenően igényelték a néprajzi szemléletet.¹ A Magyar Művelődési Intézet igazgatója (1992–1995), tud. főmunkatárs (1996–1997), a Duna Televízióban műhelyvezető, főszerkesztő (1997–2000), Magyar Művelődési Intézet főtanácsos (2000–2010). 2010-ben vonult nyugdíjba, de nem nyugalomba.²

1960-ban bekapcsolódott az Önkéntes Néprajzi Gyűjtőmozgalomba, a Magyar Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtők Szakosztályának 1968-tól

volt titkára, 1989-től 2009-ig pedig elnöke. Mint önkéntes néprajzi gyűjtő kutatásait ott végezte, ahová éppen a munkája során került. Agrárgazdasági Kutató Intézetben például, amikor sertésökonómiával foglalkozott, azzal „vádolták” meg, hogy csak olyan helyre megy a sertéstelep szakmai vizsgálatára, ahol reformátusok laknak, mert ott van kopjafa, és egyúttal azt is le tudja fényképezni meg dokumentálni.

1968-tól vett részt az országos honismereti mozgalomban. Az indulásról emlékezve a Néprajzi Múzeum segítségét hangsúlyozta: egy barátjával felmérést akartak végezni az Ormánságban, miként viselte el a falu a téészesítést mentálisan. Viszont ezt nem lehetett, mert hivatalosan a téészesítésnek csak előnyei lehettek. Ezért barátja az ELTE tanszékéről, ő pedig a Néprajzi Múzeumból próbált hivatalos papírt szerezni arról, hogy miért is járják a falvakat. Az egyetemi ajánlás nem, de a múzeumi működött, és közben kiderült az is, hogy az Önkéntes Néprajzi Gyűjtőmozgalom fő szervezője az a Morvay Péter, aki Halász Péter édesapjával együtt egy

táborban volt hadifogoly Oroszországban. Morvay atyai jó barátja lett, és támogatta a kutatásait.³ Halász Péter 1974-től 2010-ig szerkesztette a *Honismeret* folyóiratot, 1995-től 2009-ig volt a Honismereti Szövetség elnöke, azóta tiszteletbeli elnöke. 1990-től 2010-ig volt a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület titkára.

Halász Péter néprajzi tevékenységének áttekintéséhez szakmai publikációs működését vehetjük alapul. Rövid köszöntőmben hangsúlyosan azokat a témaköröket említem, melyekben különösen újat és meghatározót eredményezett a hazai etnográfia számára. A szakirodalmi munkásság megismerését a most bemutatott „*Hol ér véget a múlt?*” című kötetben megjelent bibliográfiát készítő Mézős Borbála áldozatos munkája segítette. A bibliográfia adatai alapján Halász Péter önálló köteteinek és az általa szerkesztetteknek száma 54 (!) darab. Első, még 1962-ben megjelent tanulmányától a 2014-es kézirat lezárásig 1121 (!) tétel szerepel a bibliográfiában.

S most ezeket vegyük szépen sorra...

* Elhangzott 2015. január 20-án, a Magyar Nemzeti Múzeumban, a Honismereti Szövetség, a Magyar Néprajzi Társaság és a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület által közösen szervezett könyvbemutatón.

1 Selmeczi Kovács 2009. 5.

2 Iancu 2009. 72.

3 Halász 2014. 402.

Tudományos tevékenységének indulása korai munkahelyi feladataival is összefüggött. Miként az is, hogy a folklórnál lényegesen nagyobb arányban végzett etnográfiai, az anyagi kultúra területére összpontosító munkát. Ilyen témával vett részt az 1970-1980-as években a Börzsöny és a Tápió-vidék néprajzi kutatásában. Itteni kutatásai elsősorban a telekhasználat, a népi építkezés és a lakáskultúra területeire terjedtek ki. Ezekben az években közölt leírást a csángó épületekről és építésmódról is a Tiszatájban megjelent tanulmányában „Az én édeszemnek dombon ülő háza...” címmel. A településkutatással függött össze kiterjedt helynévgyűjtési tevékenysége, melynek eredményeit 8 önálló füzetben adta közre az ELTE Magyar névtani dolgozatok sorozatának részeként.⁴

Ez a publikáció is igazolta, hogy Halász Péter valódi kutatási területe a moldvai csángó magyarok kultúrája. Közel ötven éve, 1966 óta foglalkozik a moldvai magyarok történelmével és néprajzával. Kutatásaiban Domokos Pál Péter tanítványának vallja magát, akihez szoros baráti kapcsolat fűzte. Az 1960-as években a Néprajzi Atlasz anyagához gyűjtött harmadmagával a csángók között, később folyamatosan, csaknem minden nyári szabadságát Moldvában töltötte, ahol elsősorban a helyneveket, a gyűjtögetés, a gazdálkodás, az állattartás, a naptári évhez kötődő népszokások, az építkezés és a hiedelemvilág ismeretanyagát kutatta, illetve kutatja. Egyes témák feltárása egyedül az ő nevéhez kapcsolódik.

Halász Péter kutatómunkája során előnyben részesíti a monografikus gyűjtéseket, a feltáró és leíró módszert, mind a tematikus kutatás, mind a jelenségek földrajzi elterjedtségének vizsgálata esetén. Terepmunkái során jól kamatoztatta agrármérnöki végzettségét, feldolgozván a moldvai magyarok hagyományos állattartását, növényismeretét és a hagyományos földművelés ismeretanyagát.

Az évtizedes terepmunkán gyűjtött anyag publikálása csak az 1990-es években bontakozhatott ki. A rend-

szeres témafeldolgozások sorozatát egy kiemelkedően fontos tanulmány indította, a moldvai csángók magyarságtudatáról a *Nemzetiség – identitás* című 1991-ben megjelent kötetben. Halász Péter nevéhez kapcsolódik az első csángó bibliográfia (*A moldvai magyarok bibliográfiája* 1991) és az első csángó kutatástörténeti összefoglaló (*Eredmények és feladatok a moldvai csángók néprajzi kutatásában* 1994.) megírása is.⁵ A tematikus részvizsgálatokkal egy időben alakította ki monografikus kutatásainak módszertani rendszerét.

Szaktudományunk időnként még mindig nem értékeli megfelelően a filmes tevékenységet. Halász Péter számos, a moldvai csángómagyarok életével foglalkozó ismeretterjesztő filmnek volt szakértője és riportere. Meggyőződésem, hogy a korszerű 21. századi néprajzi-antropológiai kutató tevékenység rendkívül szorosan kötődik a filmes alkotó tevékenységhez, messze a pusztá dokumentálás szintjén túl is.

Halász Péter az utóbbi 20 évben változatos tematikájú csángó néprajzi közlemények egész sorozatát publikálta. Ezek egy részét gyűjteményes kötetben is megjelentette. Az Európai Folklor Intézet által kiadott *Bokrétába kötögetem* című kötetben 24 tanulmánya jelent meg még 2002-ben. A tematikus szerkezetnek megfelelően csoportosította a kötetben a csángók történelméről, társadalmáról, gazdálkodásáról és népszokásairól készült írásait. A szerteágazó tematika a kertészkedés, a teherhordás témájától a kecskemaszkos játékokig, vagy a tavaszi ünnepkör szokásaiig terjed.

2004-ben jelent meg egy olyan kötete Halász Péternek, mely első látásra nem szaktudományi szempontok szerint készült írásokat tartalmaz. A „*Nem lehet nyugtunk...!*” című 500 oldalas könyv a csángók sorskérdésével, magyarságtudatával foglalkozó esszéket, útirajzokat, könyvismertetőket, vallomásokot foglal magába és a néprajzkutatók számára is rendkívül fontos ismereteket dolgoz fel.

2005-ben jelent meg *A moldvai csángó magyarok hiedelmei* című monográfiája. A kultúrát a maga komplexitásában megfigyelő módszerének, valamint a több évtizeden át tartó rendszeres terepmunkájának eredményeképpen Bosnyák Sándor 1914 tételből álló moldvai hiedelemkorpusza újabb 1903 tétellel bővült Halász Péter kutatásaival. Ez a kötet meszesemenően igazolta, hogy ugyan a szerző nem folklorista, de a kiterjedt komplex terepmunka során mégis páratlanul gazdag hiedelemanyagot sikerült összegyűjtenie. A tematikus bontásban közölt, tájhoz kötődő hiedelemmondák, a másvilághoz, az emberi világhoz kapcsolódó szövegek, a mitikus lényekkel, nevezetes időpontokkal összefüggő folklóradatok az archaikus tájnyelvet is rögzítették. Ez indokolja egyébként a függelékben megmagyarázott tájszavak közlésének jelentőségét is. A jellemző csángó világkép, az aktívan kollektív tudás gazdag példatáraként értékelhetjük a kötetet.⁶

A magyar néprajztudományban a 2007-ben megjelent „*A moldvai magyarok hagyományos állattartása*” című könyve keltette az egyik legnagyobb visszhangot. Ezzel a munkával Halász Péter mind a néprajzi, mind pedig az agrártörténeti kutatások teljesen ismeretlen területét tárta fel. A témában már az 1990-es évektől jelentek meg rövidebb cikkei az állattartás ágazatairól, egyes részleteiről. (*A közbirtokosság mint hagyományos önkormányzati forma. Honismeret, 1991/6. 44-46.; A ló és a szarvasmarha gazdasági jelentősége a moldvai magyaroknál. Studia Comitatensia 24. Szentendre, 1994. 25-35.*) Az elkészült kötet 500 oldalon tárja elének az elsősorban terepen, adatközlőktől évtizedek folyamán összegyűjtött ismereteket a ló, a szarvasmarha, a sertés, a juh, és a baromfitartás népi gyakorlatáról, ma élő és régebbi nemzedékek hagyományairól, mára feledésbe merülő tudásanyagáról. A kevés értékelhető előtanulmány összegyűjtése, a vonatkozó részinformációk összegereblyézése csak igen

4 Selmeczi Kovács 2009. 6.

5 Selmeczi Kovács 2009. 7.

6 Iancu 2009. 73-74.

alacsony szinten segíthette munkáját. A magyar etnográfiai irodalomból a tematikus monográfiák a sertés és a kecsketartás területeit leszámítva hiányoznak és a lokális feldolgozások is igen egyenetlen képet mutatnak. Viszont Halász Péternek köszönhetően Moldva mára kivételnek számít! Az állattartás egy-egy ágazata egységes szempontok szerint került feldolgozásra a kötetben. Részletesen tárgyalja a tenyésztés, a tartásmód, a gazdasági hasznosítás lehetőségeit, a kapcsolódó paraszti tudást és folklórt. A moldvai magyar hagyományoknak számos olyan elemét dokumentálja a kötet, melynek legfeljebb az emlékét őrzik egyes erdélyi vagy alföldi magyar tájakon. Szól olyanokról is, melyek Moldván kívül sehol másutt nem találhatóak a magyar nyelvterületen és nyelvszigeteken, őrizve a magyar állattartó kultúra korábbi korszakából fennmaradt archaizmusokat.⁷

2010-ben látott napvilágot a *Növények a moldvai magyarok hagyományában és mindennapjaiban* címmel megjelent, szintén több mint félezer oldalas kötete. Az etnobotanikai kutatások során Halász Péter újra csak jól tudta hasznosítani eredeti agrármérnöki végzettségét és tudását. Adattára tartalmazza a moldvai természet- és a vadnövények rendszertani elnevezését és elterjedését, illetve köznépi megnevezését is. Időrendi sorrendben közli azokat a történeti forrásokat, melyekben leírják a tárgyalt növényeket, sőt azokat a folklór emlékeket is, melyekben a növények fölbukkannak. Sőt kitér a növények különböző ábrázolására is a népművészeti tárgyakon. A kötet tanulmányában utal a szerző a moldvai magyarok természetismeretének változásaira is, miként a növények táplálkozásban vagy a gyógyításban egykor betöltött szerepeire is.⁸

A különböző kutatástörténeti értékelések és tudományometriai nyilvántartások-táblázatok rendszerint az önállóan írt kötetek és tanulmányokat követően szólnak a szerkesztői feladatok eredményeiről. Aki már próbálta

a szerkesztés hálátlan feladatát, az egyetért velem abban, hogy különös képességek szükségesek eredményes műveléséhez. Halász Péternek nyilvánvalóan megadattak ezek a képességek. Azok a jelentős évfordulós kötetek, melyek az ő szerkesztésében valósultak meg, napjainkban is gyakran idézett munkák. A Magyar Néprajzi Társaság centenáriuma és a szervezett néprajzi gyűjtőmozgalom 50 éves évfordulójára megjelent válogatás 30 tanulmánya a *Magyar néphagyomány – európai néphagyomány* című kötetben jelent meg 1991-ben. Abban az évben adta ki a Magyar Néprajzi Társaság a szintén Péter által szerkesztett, Andrásfalvy Bertalant köszöntő *A Duna menti népek hagyományos műveltsége* című több, mint 100 írást magába foglaló óriási kötetet. Halász Péter kezdeményezője és egyben szerkesztője is volt a Domokos Pál Péter emlékére 1993-ban készült gyűjteményes munkának is. A csángó sorskérdésekről rendezett fontos konferencia szerkesztett anyaga 1997-ben vált olvashatóvá. Domokos Pál Péter születésének centenáriumi ünneplése részeként 2002-ben rendezett emlékülés néhány évvel később jelent meg, szintén az ő szerkesztésében. Miként Jáki Sándor Teodóz 75. születésnapja alkalmából is ő szervezte Domokos Máriával az ünnepi ülést, és szerkesztette a 2006-ban megjelent kötetet a *Csángó füzetek* sorozat részeként.⁹ Az előadásom elején már említett, Morvay Péterhez fűződő bensőséges viszonyának meghatározó szerepe volt abban, hogy 2010-ben szerkesztőként működött közre a *Táj- és népkutatás szolgálatában* című kötetnek a megjelentetésében.

Amikor a néprajztudomány jövőjével kapcsolatban felmerülő kérdésekre keressük a válaszokat, rendszerint felmerül a társadalmi hasznosság, a beágyazottság értékelése. Meggyőződésem, hogy a tudományos arisztokratizmus hibás szemléletét meghaladó módon kell az olyan kivételes életművet produkáló alkotókra tekintenünk, mint Halász Péter. Az

ő működése rendkívül fontos területeken segítette a nemzeti identitástudományként meghatározható magyar néprajzot. Művelői nem csak az iméntiekben tömören bemutatott közvetlen tudományos teljesítmény miatt, hanem a Halász Péter által egy aktív életút során képviselt értékrend és a kiterjedt társadalmi hálózat sikeres működtetőjének elismerésével is tisztelgethetnek az ünnepektől.

A hazai etnográfia művelői az egyébként a szakra különösen jellemző tisztelgő kötetekben, konferencia előadásokban rendre úgy fejezik be az ünnepeket köszöntő, méltató szövegüket, hogy további eredményes működést kívánnak. Attól a jellemző helyzettől eltekintve, hogy milyen gyakori a köszöntés alkalmának arra használása, hogy a köszöntőről derüljenek ki információk, egyre erősebb bennem a meggyőződés, hogy az olyan aktív, elkötelezett kutatók, mint Halász Péter valóban még hosszú ideig eredményesen működnek a néprajztudomány területén is. Akár 75 évesen, akár... de ne szabjunk határt a Gondviselőnek!

Felhasznált irodalom

Paládi-Kovács Attila

2008 A csángó állattartó kultúráról. (Halász Péter: A moldvai magyarok hagyományos állattartása. Korunk. 19. 2. 109-112.

Iancu Laura

2009 Köszöntjük a hetvenéves Halász Pétert. Néprajzi Hírek 38. 2. 72-74.

Fehér Zoltán

2010 „Ideki a hegyekbe felnőtt komlókoró...” A moldvai magyarok etnobotanikája. Honismeret 39. 5. 88-90.

Halász Péter

2014 Hol ér véget a múlt...? Hat évtized a honismeret szolgálatában. Budapest

Selmezi Kovács Attila

2009 A néprajzkutató Halász Péter. Honismeret 37. 5. 5-9.

7 Paládi-Kovács 2008. 109-111.

8 Fehér 2010. 90.

9 Selmezi Kovács 2009. 8-9.